

V. PARULSKIENĖ

Estetinio patyrimo sampratos raida M. Diufreno estetikoje

Estetinis patyrimas M. Diufreno (M. Dufrenne) teorijoje – bet kokio žmogiškojo patyrimo pagrindas, jame žmogus ir Gamta susilieja, jame žmogus atranda tai, ko jis anksčiau netekęs. Tai egzistencialus patyrimas, neistorinis, abstraktus, asocialus. Tai parodo M. Diufreno estetišės teorijos analizė, kurios objektas dažniausiai pats M. Diufrenas ankstyvesniu laikotarpiu, gražiai įsikomponuojantis į 6–7 dešimtmečių prancūzų fenomenologinę estetiką, atargiai nudengiantis skraistę nuo estetinio objekto esmės pasireiškimo¹.

Bet 7–8 dešimtmečių M. Diufrenas – visai kitoks². Jo naujas idėjas, kurios sieja meną, politiką, žaidimą ir revoliuciją, dėmesingai sutinka kairysis radikalusis judėjimas. Santykis su socialiniu kontekstu, kurio neneigė M. Diufrenas ir anksčiau, dabar akivaizdus – naujas menas siejamas su pasikeitusia visuomene, naujais meno kūriniu ir suvokėju, meno kūriniu ir publiks santykiais.

M. Diufreno pažiūrų evoliucija labai sustiprina jau anksčiau pastebimą estetinio patyrimo sureikšminimą. Menas kaip fejerija, menas kaip šventė, jungianti žmones vieninteliu ir tikruoju ryšiu, kolektyvinė kūryba ir autoriaus anonimiškumas, meno deprofesionalizavimas ir jo ištirpimas gyvenime – pagrindinės naujo mąstymo idėjos. Tik meno sferoje yra įmanoma laisvė, bet tai ne tradicinis menas. Tradicinė kultūra neigiama kontrkultūros vardan. Dabar svarbi būtent antikultūrinė veikla, kurios tikslas – „išmokti nebemokėti“. Priešmonė tam tikslui pasiekti – nekaltas suvokimas ir laukinė kūryba. Tik išreiškęs save žaidimu, išlaisvinęs vaizduotę, išradęs šventę, žmogus grįžta prie paties savęs.

Kultūros artizacijos motyvas (kultūra kaip žaidimas, karnavalas) stiprėja – meninė kūryba turi būti išlaisvinta nuo tradicijų, kreatyvumas natūraliausiai pasireiškia per žaidimą, menas turi iširti kasdienybėje. Tradicinis menas, nuo Aristotelio laikų stengęsis sekti gamtą, pažinti tikrovę, paseno. Šiuolaikinis menas atsisako imitacijos. Kuriamą naują gamtą, naują tikrovę, toje kūry-

¹ Plačiau žr.: *Problemas* 35. – P. 72–74

² Remiamasi daugiausia *M. Dufrenne. Esthetique et philosophie.* – T. 1–2. Paris. 1967. 1976. – vol 1, 2.

boje reiškiasi kiekvienas žmogus, nes kiekvienas turi įgimtą sugebėjimą kurti. Kūryba nėra kūrėjo monopolis, ir kūrėjas privalo pasitraukti nuo savo kūrinio, leisdamas jam pačiam augti kitų suvokime.

Kodėl menas turi keistis? Jis nebeatitinka pasikeitusios tikrovės, jį spaudžia visuomenės laukimas. Kartu turi keistis ir tas, kuris jį suvokia.

Tradiciniame kontekste meno kūrinys – estetinio suvokimo objektas, jo pagrindu formuojasi estetinis objektas. Suvokimo subjektas – ne empirinis subjektas, suvokimas ne bet koks, o kongenialus kūriniui, paruoštas tradicijos ir matuojamas meniniu skoniu. Tik toks – kompetentingo žiūrovo – suvokimas užbaigia meno kūrinį, realizuoja estetinį objektą. Toks žiūrovas labiau atsakingas kūriniui nei pats autorius.

Nors suvokėjas nėra svetimas istoriniams ir socialiniams parametrams, bet realiai jį, kurio vienintelė savybė – adekvatumas meno kūriniui, įkūnyti toje tikrovėje gana sunku – jis lieka idealia, abstrakčia estetinio objekto galimybė. O pasikeitusiame meno pasaulyje jam, regis, iš viso nebelleka vietos.

Ar ne todėl demesys krypta į socialinį to subjekto egzistavimo būdą – publiką. Publika – suvokėjų ansamblis, kūrinys iš anksto skirtas publikai, o ji priklauso nuo meno kūrinio, apibrėžiama pagal tai, kokie žanrai, kūriniai yra pateikiami. Publika ne tik vertina kokybę, bet apskritai nustato, ar kūrinys priklauso meno pasauliui, nubrėžia demarkacinę liniją tarp meno ir nemeno: ar hepeningas taps teatru, triukšmas – muzika, sprendžia publika, parodydama savo reakcija, elgesiu, kiek jai įdomūs tokie bandymai. Pasisekimas – rodiklis, kad bendravimas užsimezgė. Jis nėra meno vertybės sinonimas, bet jo stabilumas – svarbus meno vertingumui nustatyti. Pastovią publiką turi šedevral – autoriai sukuria tik kūrinius, o pakelia į šedevrus ilgalaikis publikos dalyvavimas. Meninės vertybės atgimimas ar išnykimas priklauso nuo adaptacijos galimybių, nuo meninės ir socialinės konstantos susidūrimo. Vertinimų kitimai iš viso darosi nepaaiškinami, jei ignoruosime socialinę padėtį: meno funkcionavimas keičiasi pagal tai, kaip visuomenė jam nusiteikusi, kokia to nusiteikimo kokybė ir intensyvumas. Publika nuolat pervertina vertybes, keičiasi kūrinio reikšmingumas, veiksmingumas. Ne kiekviena interpretacija jį praturtina, bet jų visuma – estetinis kumuliatyvinis efektas – sąlygoja kūrinio įtakos kitimą. Anot M. Diufreno, egzistuoja ir ta patina, kuri susidaro iš visų pritraukiamų žvilgsnių, suteiktų pagerbimų, sukauptų aiškinimų. Ir nuo jos keičiasi kūrinio reikšmė. Tai publikos įnašas. Todėl ir publika labiau atsakinga už kūrinį nei autorius. Nėra jokios prasmės kalbėti apie jos teisingumą ar neteisingumą kūrinio atžvilgiu. Einant kitais keliais – pradėdant tirti estetinį patyrimą, nuo

meno kūrinio ar nuo menininko veiklos, gaunamas tik kūrinio ir žinovų grupės santykis, kuris M. Diufreno absoliučiai neapatenkina – yra ribotas, uždaras, negali išreikšti to patyrimo visuotinumą ir bendražmogiškumą.

Publika visuomet reali, determinuota institucijų, skonio, kodo žinojimo, klasės, amžiaus faktorių. Bet ši determinacija visos jos neapima, dar lieka naujus santykis, kurį būtina išskirti.

M. Diufreno nuomone, publikos analizė artina prie kūrinio priėmimo fenomenologijos, kuri turėtų padėti išvengti subjekto ir objekto priešpriešos. Publika yra fundamentali socialumo forma, nes jai priklausantis laisvai suvokia savo priklausymą, ir kaip tik estetinis patyrimas ją pagrindžia. Autorius pateikia kūrinį publikai kaip jų bendrą objektą, vienijantį publikos norus. Subjektas visuomet aktyvus savo išsipildančiu (menininko kūryboje) laukimu. Jis jaučiamas kiekvienoje visuomenėje: tradicinėje – valdingas ir normatyvinis, šiuolaikinėje – stimuliuojantis, nes joje labiau toleruojamas įprastumo pažeidimas nei pagarba jam, naujumas – negu priklausymas. Nauji kūriniai ypač provokuoja publiką "įklimpti" į estetinį patyrimą: nebėra distancijos, kūrinys nesako – noli me tangere, netenka savo solidaus ir masyvaus objektyvumo – jis tampa įvykiu. O tai yra estetinio patyrimo tikslas – menininko ir publikos skirtumo išnykimas, publika tampa autoriumi, nebėra subordinacijos. Bet kūrinio ir publikos ryšys išlieka – įvykis pasiduoda skonio sprendimui, nustoja savo estetizuojančios galios.

M. Diufrenas, pabrėždamas istorijos dinamiškumą, sieja ją su kūrybinės asmenybės veikla, kuri, kurdama naują formą, atveria naują pasaulį. Bet tas naujas sukurtas pasaulis, kalbėdamas apie dabartį, kalba ir už praeitį; dabarties išgyvenimas įmanomas tik grįžtant atgal – ir menas yra priemonė tam grįžimui – prie ikiistorinės vienybės su Gamta.

Menas – paradigma ne tik estetinio, bet ir bet kokio žmogiško patyrimo. Menas – modelis kurti naują socialinę struktūrą. Kiekviename kūrybiniame akte meno kūrinio suvokimo pagrindu publika – suvokėjas, suvokiantis savo bendrumą – įtraukiama ir pakeliama iki universalaus žmogiškumo. Naujas menas ir nauji meno kūrinio santykiai su publika – teleologinės meno istorijos prigimties įrodymas. Retrospektyva atrodo kaip perspektyva, sąmonė suvokia savo egzistavimo iškreiptumą, todėl grįžimas atgal sveikintinas.